

УДК 37.313.78:004.82-047.72

Володимир Бех,
професор, доктор філософських наук,
заслужений діяч науки і техніки України
Тел.моб.: +380679727651
bvp51@ukr.net

Бех В.П. ORCID iD [0000-0001-7432-3775](https://orcid.org/0000-0001-7432-3775)

СИСТЕМА ОСВІТИ ЦИФРОВОЇ ДОБИ У ДИСКУРСІ ПАРАДИГМАЛЬНОГО ПРОГНОЗУ

Анотація: перехід світової спільноти від індустріальної до інформаційної цивілізації переформатовує її усталений життєустрій. Гостро постало питання про трансформацію освіти як одного з головних чинників самовідтворення родового життя людини. За допомогою парадигми життєвого циклу соціальних систем досліджується шлях системи індустріальної освіти. Він складається з чотирьох етапів, а саме: зародження – XVI (1543) – кінець XVII ст.; зростання – кінець XVII ст. - кінець XIX ст.; зрілість – кінець XIX (1895) - 70-ті роки XX ст.; занепад – 70-і роки XX ст. - середина XXI ст. Формалізовано передумови, умови і підставу явища освіти. До передумов віднесено три чинники: 1) новий поділ суспільної праці; 2) новий суспільний поділ праці до якого належить й освітянська діяльність; 3) зміни у соціальному інституті освіти. До умов віднесено: дух епохи, філософію, наукову картину світу, світогляд, ідеологію. Підставою породження якісно нової системи освіти є фундаментальна наука, що опановує новий сегмент космічного смислогенезу. Для прогнозування перспектив породження нового виду освіти важливо виходити з того, що система освіти зароджується і занепадає під впливом зовнішньої логіки, переважно завдяки видозміні поділу суспільної праці, або метаболізму планетарного соціального організму, а становлення і функціонування здійснюється за внутрішньою логікою, тобто на основі суспільного поділу праці, у якому освітянська діяльність є відносно самостійним сегментом. З'ясовано, що система освіти підкоряється різним механізмам, що забезпечують її буття у часі й просторі: на етапі зародження діють закономірності самоорганізації і саморегуляції соціальних структур; зростання – гомеорезу; зрілості – гомеостазу; занепаду – гомеоклазу. На основі формалізованих закономірностей доводиться, що теорія освіти має осмислити необхідність сучасного переходу в системі Глобальної освіти з конвеєрного принципу організації і функціонування на принцип персоналізації з боку організаторів або менеджерів освіти і принцип індивідуалізації з боку учасників навчально-виховної взаємодії з прогнозом швидкого переходу до «безлюдних» технологій передачі знання від одного до іншого покоління

людей. Планетарна особистість має стати закономірним продуктом якісно нового освітнього процесу.

Ключові слова: цивілізація, освіта, життєвий цикл, умови, підстава, принцип організації, когнітивний капітал, Планетарна особистість.

Анотація: перехід мирового сообщества от индустриальной к информационной цивилизации трансформирует ее морфологическую структуру организации жизни. Остро встал вопрос о видоизменении образования как одного из главных факторов самовоспроизведения родовой жизни человека. С помощью парадигмы жизненного цикла исследуется путь системы индустриальной образования. Он состоит из четырех этапов: зарождение - XVI (1543) - конец XVII века; становление - конец XVII в. - конец XIX в. ; зрелость - конец XIX (1895) - 70-е годы XX в. ; упадок - семидесятые годы XX в. - середина XXI века. Формализованы предпосылки, условия и основание явления образования. К предпосылкам относится: 1) новое разделении общественного труда; 2) общественное разделение труда к которому принадлежит и образовательная деятельность; 3) изменения в социальном институте образования. К условиям отнесено: дух эпохи, философию, научную картину мира, мировоззрение, идеологию. Основанием порождение новой системы образования является фундаментальная наука, осваивающая новый сегмент космического смислогенеза. Для прогнозирования перспектив генезиса нового вида образования авторы исходят из того, что система образования зарождается и приходит в упадок под влиянием внешней логики, в основном благодаря видоизменению разделения общественного труда, а становление и функционирование осуществляется по внутренней логике, то есть на основе общественного разделения труда, в котором образовательная деятельность является относительно самостоятельным сегментом. Выяснено, что система образования подчиняется различным механизмам, которые обеспечивают его бытие во времени и пространстве: на этапе зарождения действуют закономерности самоорганизации и саморегуляции социальных структур; становления - гомеореза; зрелости - гомеостаза; упадка - гомеоклаза. На основе формализованных закономерностей доказывается, что теория образования стоит перед проблемой осмысления перехода в системе глобального образования с конвейерного принципа организации и функционирования на принцип персонализации со стороны организаторов или менеджеров образования и принцип индивидуализации со стороны участников учебно-воспитательного взаимодействия с прогнозом быстрого перехода к «безлюдным» технологиям передачи знания от одного к другому поколению людей. Планетарная личность должна стать закономерным продуктом нового образовательного процесса.

Ключевые слова: цивилизация, образование, жизненный цикл, условия, основание, принцип организации, когнитивный капитал, Планетарная личность.

Сучасна планетарна спільнота переживає міжцивілізаційний зсув, тобто здійснює перехід від техногенної до інформаційної цивілізації. На етапі політично-організаційного перезавантаження системи державного управління, на якому опинилася Україна після виборів 2019 року, знання про закономірності життєвого циклу системи індустріальної освіти важливо використати щодо оцінки нинішнього стану освітньої сфери, сподіваючись розгледіти у надмірно збудженому соціальному хаосі обрії майбутнього освіти. Таким чином можна актуалізувати проблематику майбутнього у мисленні сучасних політиків, освітян, а головне – державних менеджерів.

Це дуже важливо, адже при переході планетарної спільноти від аграрної до індустріальної цивілізації соціум вже переживав подібну трансформацію. Як відомо з історії педагогіки, на практиці індустріальна цивілізація відкинула застарілі типи сімейної, гувернантської і церковно-парафіяльної освіти, що відповідали специфіці аграрного суспільства, впроваджуючи форми конвеєрного типу. Було вибудовано якісно нову масову стандартизовану підготовку фахівців, в якій учні уподібнювалися до деталей на конвеєрній стрічці, переходячи з класу в клас, від одного вчителя-предметника до іншого.

Тож маючи на меті спрогнозувати характер і модус (від лат. *modus* – міра; спосіб; образ, вид) освіти інформаційної доби, ми ретельно дослідили життєвий цикл соціальної системи індустріальної доби. Він складається, на нашу думку, з чотирьох етапів, а саме: зародження – XVI (1543) – кінець XVII ст.; зростання – кінець XVII ст. - кінець XIX ст.; зрілість – кінець XIX (1895) - 70-ті роки XX ст.; занепад – 70-і роки XX ст. - середина XXI ст.

При цьому став очевидним той факт, що система освіти як соціальне явище підкоряється різним механізмам, що забезпечують її буття у часі й просторі: на етапі зародження діють закономірності самоорганізації і саморегуляції соціальних структур; зростання – гомеорезу; зрілості – гомеостазу; занепаду – гомеоклазу.

Важливо звернути увагу на методологічний застережник: якщо ми плануємо зіставляти елементи еволюції соціального світу, то повинні постійно пам'ятати, що «еволюція теж перебуває в процесі радикальної реконцептуалізації» [6, с.262]. Це означає, що прямої аналогії організаційних форм перехідних етапів між різними цивілізаціями годі чекати, але загальний алгоритм має зберегтися, оскільки соціальні системи живуть за спільними законами.

Нинішній стан системи індустріальної освіти є перезрілим і утримується за допомогою надмірної організаційної активності між/наддержавного, національного і корпоративного менеджменту освіти. На це спрямовані усі директиви органів управління освітою останніх років. Водночас головними недоліками системи індустріальної освіти є, на нашу думку, такі: закритий або напівзакритий характер, що долається тільки шляхом проведення вимогливих

іспитів, співбесід, тестувань; неприпустиме звуження рівня свободи особистості, яка навчає і навчається; застаріла семантика змісту навчання, насильницький характер стосунків між викладачем і студентом, що побудовані на основі «суб'єкт-об'єктних» відносин; головний інструмент індустріальної освіти – так звана модульна система – є нічим іншим, як засобом посиленого контролю за знаннями студента на рівні окремих навчальних тем; значне зниження ролі виховної взаємодії викладача і студента та зменшення впливу особистості вчителя на молоде покоління; уведення електронних журналів відвідування занять студентами, формалізоване тестування та ін. Ось далеко не повний перелік «слабких місць» Болонської системи, що не відповідає умовам інформаційної доби, яка, у свою чергу, потребує від особистості більшого рівня свободи і креативності.

Для прогнозування перспектив породження нового виду освіти важливо виходити з того, що система освіти зароджується і занепадає під впливом зовнішньої логіки, переважно завдяки видозміні поділу суспільної праці, або метаболізму планетарного соціального організму, а становлення і функціонування здійснюється за внутрішньою логікою, тобто на основі суспільного поділу праці, у якому освітянська діяльність є відносно самостійним сегментом.

Виходячи з результатів накопиченого наукового знання про соціальні системи, ми можемо помітити декілька важливих закономірностей, які прямо вказують на те, що нині поволі й на засадах самоорганізації вимальовуються контури ціннісно-сміслової матриці освіти інформаційної доби. При цьому виявляється, що зародження системи освіти інформаційної доби відбувається у просторі соціального хаосу, в якому опинився освітянський простір завдяки гомеоклазу системи освіти індустріальної доби.

Передумовами породження системи освіти інформаційної доби є, на нашу думку, три чинники: 1) новий поділ суспільної праці, що визріває у глибинах планетарного соціального організму і видозмінює індустріальну працю, яка породила конвеєрну технологію виробництва, у тому числі й у просторі освіти; 2) поява під впливом вже нового суспільного поділу праці специфічного виду освітянської діяльності, виконавцями якого стає прошарок освітян, що оволоділи елементами нової інформаційної культури; 3) зміни у соціальному інституті освіти, зумовлені метаболізмом планетарного соціального організму.

Звернемо увагу на те, що соціальний інститут освіти і соціальна система освіти – це два принципово різні явища. У першому випадку від людини нічого не залежить, а у другому випадку структура є витвором людини. На превеликий жаль, модератори сучасної освіти цього факту здебільшого не розуміють, а тому інколи висувають пропозиції, виконати які на практиці принципово неможливо.

Важливою передумовою є наближення так званої четвертої хвили науково-технічного прогресу, яка несе у собі шостий технологічний уклад у

вигляді нових алгоритмів дії людини, продуктів і послуг. При цьому докорінно змінюється життєустрій планетарної спільноти, оскільки на поверхні з'являється «індивідуалізоване суспільство» (термін З. Баумана), у якому: 1) на передній план виходить людина як головна мета культурно-історичного процесу; 2) приватний інтерес починає превалювати над колективним; 3) духовне виробництво посуває на другий план високоавтоматизоване промислове виробництво; 4) світова економіка стає зеленою, цифровою і змінює принцип динамічної рівноваги на принцип сталої нерівноважності, що вводить його у стан постійного ризику; 5) глобалізація «забирає» у життєустрою планетарного світу простір як параметр організації життя пересічної людини і національної спільноти; 6) ринок товарів і послуг стає Глобальним ринком, окремі напрями релігійних вчень тяжіють до створення Світової релігії, освіта стає Глобальною освітою; родове життя пересічних людей і народів з національних утворень регіонального базування стає Глобальним громадянським суспільством; 7) структура сучасного світоустрою стає замість стільникової (або «ячейкової») мережевою, що призводить до часткової анігіляції соціального інституту держави і громадського управління; 8) якість життя світової спільноти відтепер визначає інформатизація як чинник її фундаменталізації, на цій основі вже сьогодні відбувається значне зростання методологічного знання; 9) національні держави поступово, але неухильно, шляхом створення континентальних і міжконтинентальних структур (на кшталт Трансатлантичне співтовариство, ЄС, БРІК, АфроСоюз, Північноамериканський Союз) трансформуються у Світову державу і поступаються Світовому суспільству знань та ін.

Таку тенденцію влучно прокоментував У. Бек: «Як модернізація поглинула структуру феодального суспільства у ХІХ ст. і породила індустріальне суспільство, так і сьогодні модернізація поглинає індустріальне суспільство, а йому на зміну приходить інша сучасність»[2].

Для розуміння майбутнього продуктивною є обґрунтування З. Бауманом фундаментального факту про те, що «індивідуалізоване суспільство є реальністю нинішнього дня». Далі він вказує на три його головні ознаки: «1) втрата людиною контролю над більшістю значущих соціальних процесів; 2) зростаюча у зв'язку з цим невизначеність і прогресуюча незахищеність особистості перед обличчям неконтрольованих нею змін; 3) прагнення людини, яке виникає в таких умовах, відмовитися від досягнення перспективної мети заради отримання негайних результатів, що в кінцевому рахунку призводить до дезінтеграції як соціального, так і індивідуального життя» [1]. Уже наше покоління живе одним днем. Тож нам додати до цього нічого.

При цьому нагадаємо, що система освіти, як і будь-яка функціональна система, є за змістом продуктом саморозгортання підстави, а за формою буття – зовнішніх умов її породження і функціонування. Далі пояснимо більш детально, у чому тут справа.

Підставою породження якісно нової системи освіти є фундаментальна наука, що опановує новий сегмент смислогенезу і виводить нас на використання нового для нас виду джерела руху – енергії інформації у п'ятому технологічному укладі, а енергія мереж, часток і ансамблів часток – у шостому. Тому саме наука живить сферу освіти новим знанням про наукову картину світу, штучний інтелект, генетику, нанотехнології, робототехніку, космос. Ці нові знання мають, за логікою, швидко з'являтися у інформаційних банках, шкільних підручниках і навчальних посібниках як результат досягнення педагогікою сучасних наукових здобутків. Їх інтенсивне використання фахівцями на практиці – головний чинник якості розбудови системи інформаційної освіти. Якщо у результаті навчання отримане професійне знання не змінює поведінку фахівця, то така система освіти явно пробуксовує.

Оволодіння оновленим тезаурусом науки є засобом саморозгортання сучасного духовного виробництва загалом і освіти як засобу самовідтворення соціального цілого зокрема. У добу індустріалізації за таким принципом входило у життя промислове виробництво. На жаль, фундаментальна наука з другої половини ХХ ст. знаходиться у пошуках нової парадигми. Це означає, що вона вже протягом майже 60 років, або протягом життя двох поколінь, не живить на перспективу освіти. Тому найближчим часом, орієнтовно у проміжку 2025-2030 років, нас обов'язково накриє чергова хвиля науково-технічної революції.

І тут ми спостерігаємо першу серйозну перепону на шляху породження системи освіти ХХІ ст., оскільки в університетах відсутня фундаментальна наука, і як наслідок, до цих пір не розроблена теорія освіти і педагогіки. Навчальні програми, навіть в університетах, не завжди віддзеркалюють семантику п'ятого технологічного укладу, що відживає свій вік. Фізика, яку вчать у сучасній школі – далеко не та, якою займаються нині вчені. Це означає, що для оволодіння сьогоденням потрібні принципово інші мисленнєві конструкції, а саме ті, що притаманні шостому технологічному укладові. Не спрацьовують, на нашу думку, національні академії педагогічних наук, покликані інструментами теорії освіти теоретично і методологічно опрацьовувати, перетворювати здобуті наукові знання у навчальні теми, а за допомогою теорії педагогіки оперативно забезпечувати учасників навчально-виховного процесу ефективними технологічними і методичними розробками.

Водночас педагоги марно сподіваються, на нашу думку, тільки на філософію освіти, яку помилково вважають поєднанням теорії, світогляду й ідеології. Це зовсім не так. Філософія лише подає ідеї і розкодовує смисли, що часуються з Майбутнього, а теорія обґрунтовує принципово інші складові, аж до розробки якісно нових технологій оволодіння знаннями. І не факт, що на новому етапі еволюційного розвитку планетарної спільноти освіта буде ґрунтуватись на класичних формах навчання і виховання. Ймовірніше буде навпаки – класична педагогіка має поступитися місцем когнітивній педагогіці. Когнітивістика вже сьогодні проникла навіть в економіку, про що свідчить

присудження Нобелівської премії за 2019 рік американським вченим Вільяму Нордхаусу і Полу Ромеру [4].

Наступний чинник, що характеризує новий вияв підстави, полягає у тому, що у сфері освіти на кожному етапі життєвого циклу системи індустріальної освіти з'являвся новий вид знання, який визначав мейнстрим розвитку системи індустріальної освіти. Вважаємо, що таким видом знання, яке буде відрізняти систему інформаційної освіти від освіти індустріального періоду, є методологічне знання. Це означає, що панівна у сучасному навчанні фактологічна парадигма, особливо у сфері вищої освіти, має терміново змінитись на методологічну парадигму освіти. Прорив у освіті має бути забезпечений на наступному етапі її життєвого циклу відкриттями у галузі природничих наук на горизонті вивчення мікросвіту загалом. Пріоритет тут належить мікробіології і когнітивістиці, оскільки у найближчі роки ХХІ ст. до тридцяти відсотків усіх послуг у площині науки, медицини, освіти, культури і виробництва буде безпосередньо спрямовано на людину.

Теорія освіти має осмислити необхідність сучасного переходу в системі Глобальної освіти з конвеєрного принципу організації і функціонування на принцип персоналізації з боку організаторів або менеджерів освіти і принцип індивідуалізації з боку учасників навчально-виховної взаємодії з прогнозом швидкого переходу до «безлюдних» технологій передачі знання від одного до іншого покоління людей.

Зовнішні умови є визначальними для формоутворення соціального тіла системи освіти інформаційної доби. Тому органи державного і приватного управління сучасною освітою могли б дієвіше наближувати становлення системи освіти ХХІ ст., якби цілеспрямовано впливали на створення позитивних зовнішніх умов, до чого їх підводить «дух когнітивістики» в економіці й освіті. Нагадаємо, що «когнітивістика (когнітивна наука) (лат. *cognitio* – пізнання) – міждисциплінарний науковий напрям, що об'єднує теорію пізнання, когнітивну психологію, нейрофізіологію, когнітивну лінгвістику і теорію штучного інтелекту» [3]. Настав час формувати когнітивний капітал.

І тут починається низка проблем у сприянні інтелектуальних еліт наближенню ідеалу освіти ХХІ ст. до практичного відтворення у житті планетарної спільноти, оскільки синергетичний напрям у філософії і науці, отримавши у попередні роки значний поштовх для розвитку, протягом першої чверті ХХІ ст. стихився і не довів свій розвиток до створення якісно нової наукової картини світу. Суспільна думка потрапила у полон соціального хаосу й ідеалів абсурду. Освітняни нині не мають орієнтирів планетарного розвитку взагалі.

На практиці це означає, що постпостмодернізм, обслуговуючи етап занепаду системи індустріальної освіти, заплутався сам у собі. Тому він не спроможний вивести свідомість планетарної спільноти на якісно новий рівень

осмислення науки, культури й освіти. Інших ідей і пропозицій нового світобачення, світосприйняття і наукового світогляду для XXI ст. поки немає.

Сподіваємося, що сучасна філософська думка отримає поштовх на основі практичних успіхів у сфері розробки штучного інтелекту, генетики, нанотехнологій, робототехніки і розвідок космічного простору. Наявна індустріальна культура тут не допоможе, оскільки вона відіграє потужну консервативну роль, стабілізуючи набутими традиціями досягнення системи індустріального розвитку, у тому числі й у просторі освіти.

Відсутність адекватної філософської думки і наукового світогляду автоматично блокують появу перспективної ідеології для спрямування практичних зусиль, зорієнтованих на породження системи освіти інформаційної доби. Про це свідчить діяльність сучасних органів державного управління, що керуються ідеологемами бюрократизованого технократизму і є на практиці нічим іншим, ніж прошарком світової корпоратократії.

Намагання органів галузевого управління реалізувати прийняті недавно закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про фахову передвищу освіту» (2019), Національну концепцію Нової української школи (2017) спрямовані на пролонгацію алгоритму дії системи індустріальної освіти у нову цивілізацію, а це неприпустимо, оскільки не відповідає духові і змісту нової епохи.

На практиці вони ведуть до «закручування гайок» шляхом безкінечного удосконалення адміністративного аспекту освіти, що перетворилося на своєрідний «організаційний тероризм», оскільки безкінечно «удосконалюються» форми і зміст навчальних планів, вводяться усе нові й нові вимоги до ліцензування освітніх програм, постійно змінюються умови ліцензування і акредитації навчальних закладів освіти, переатестація вишів, сертифікація викладачів, безкінечне примітивно технологізоване тестування, перепідготовка і підвищення кваліфікації викладачів за кордоном, вимогами до доцентів і професорів щодо знання іноземної мови на рівні B2, публікацій у журналах «Scopus» та «Web of Science», стажування за кордоном за власний рахунок викладача при мізерній зарплаті, директивне регулювання ціни на освітні послуги для навчальних закладів та ін. Вступна кампанія нині у вітчизняних університетах – це справжнє випробування на витривалість і втрачена відпустка для половини професорсько-викладацького складу, особливо керівників факультетів і кафедр, провідних викладачів, а також для технічного персоналу.

При цьому не можна не звернути уваги на посилення «адміністративного тиску» сучасних чиновників, ідеологів і менеджерів освіти й на випускників системи середньої освіти, вступ яких до вишів перетворився на «екзекуцію» у повному сенсі цього слова. Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), а у інших країнах єдиний державний іспит (ЄДІ), особливо у сфері гуманітарного знання, є, фактично, удосконаленим інструментом індивідуалізованого ідеологічного контролю за лояльністю молодої людини щодо чинного політичного режиму.

У системі вищої освіти – це ЗНО при вступі на деякі спеціальності магістратури. Його ще можна розглядати як інструмент відбору на навчання за державний кошт, але аж ніяк для контрактників, що обирають, наприклад, менеджмент або мистецькі спеціальності.

Це на практиці є нічим іншим, як тотальною війною, яку чиновники у різних країнах світу оголосили дітям, батькам, вчителям та існуючій системі освіти загалом. Причина такої поведінки вітчизняних органів державного управління полягає у тому, що складність і функціонал їх структури не відповідає масі контингенту, що складає національну систему освіти. Компенсація відбувається за рахунок закономірного прояву сплесків агресивної енергетики.

У той же час на основі закономірностей етапу зародження системи індустріальної освіти можна вже прослідкувати моменти породження першоелементів системи освіти ХХІ ст. Будь-яка соціальна система видозмінюється і набуває цілісності тільки в процесі взаємодії суб'єкта і об'єкта. Це вихідна позиція, що не викликає ні у кого жодних сумнівів.

Тож почнемо з головного питання: чи існує запит на нову особистість? Йдеться про ідеал освіченої людини у вимірі ХХІ ст. Такого ідеалу немає. А тотальна зацикленість сучасного менеджменту освіти на прагненні за будь-яку ціну «врятувати», модернізувати систему індустріальної освіти за умови відсутності ідеальної моделі випускника системи освіти інформаційної доби призводить до розбалансування усіх елементів цілісності.

Виявляється, що при входженні у еон антропоцену існує, як відомо, досить багато пропозицій щодо того, якою має бути особистість ХХІ ст. Серед них: «Нова людина», «Людина культури», «Надлюдина», «Інтермен», «Кіборг», «Симфонічна особистість», «Боголюдина», «Постлюдина», «Планетарна людина», «Планетарна особистість», «Ноосферна особистість», «Електронна особистість», «Єдиний суб'єкт», «Духовно мисляча людина» (*homo sapiens spiritualitus*) та ін. Але свій вибір педагогічна спільнота ще не зробила.

Який же вихід? Він є, але досить складний. Якщо інформаційна освіта не впливає з індустріальної доби, то її мета має бути спроектована на основі інноваційної ціннісно-проектної свідомості її організаторів, оскільки чим швидше ми рухаємось фарватером соціальної еволюції, тим краще маємо розгледіти те, що стоїть за окремими педагогічними заходами, до яких наслідків у підсумку призводить наша професійна освітянська діяльність.

Ми є прибічниками ідеї Планетарної особистості, оскільки вона відповідає провідним тенденціям еволюції планетарного світу, що ґрунтується на оволодінні людською спільнотою смислогенезом, оскільки зміна цивілізацій заснована на опануванні нею субстрату Семантичного Всесвіту. Перспективні, на наш погляд, ідеї щодо цього викладені у двох працях: «На порозі сингулярності: планетарна спільнота у вирі Всесвіту» (2014) і «Особистість у вирі планетарного світу» (2019). По-друге, ця ідея відповідає тенденції глобалізації сучасного планетарного світу. Зазначеній проблемі присвячена

праця китайської дослідниці Жень Цзя на тему: «Феномен планетарної особистості» (2019). По-третє, і головне, Планетарна особистість здатна породити і забезпечити стале буття якісно нової організаційної цілісності – планетарного соціального організму. Про це ми писали у працях «Фантом планетарного організму: погляд у майбутнє» (2015) і «Дрейф планетарного світу: погляд у третє тисячоліття» (2015).

З іншого боку, на практиці виник й існує, як відомо, дефіцит викладачів, які володіють сучасною науковою картиною світу і, більше того, комп'ютерними технологіями викладання у конкретній галузі знань, навіть у системі вищої професійної освіти, не кажучи вже про загальноосвітню ланку. Виникла гостра необхідність у формуванні інформаційної культури викладачів, поки відсутня наукова картина світу, що відповідає реаліям ХХІ ст.

У суспільстві започатковано інтенсивне вивчення нового явища в освіті: науковці виконують дисертаційні дослідження, розробляються методологічні засади і методичні вказівки, проводяться конференції і круглі столи. Це достовірна ознака того, що викладачі захоплені вимогами створення нової системи освіти, оскільки наставники учнів у далеких ХVІ-ХVІІІ ст. вимушені були також самі вивчати процеси і механізми індустріальної доби, формулювати правила індустріальної поведінки для сільської молоді.

Вирішуючи на практиці гостру проблему дефіциту перспективних викладацьких кадрів у руслі ідеології індустріальної парадигми, організатори сучасної освіти намагаються на новому рівні реанімувати інститути тьюторів, фасилітаторів, гувернерів, репетиторів, бізнес-тренерів, коучів, організаторів тренінгів, наставників, менторів та ін. Така проста аналогія тут не спрацює.

Не виключено, що найбільш затребуваною спеціальністю у найближчому майбутньому стане психолог-комунікатор, тренер, наставник-організатор або оператор Центру освіти, у функції яких мають входити обов'язки розробляти план індивідуального розвитку для конкретної особистості і шляхи її мобільного залучення до рухливого соціуму.

Оскільки інформаційна цивілізація повинна ґрунтуватися на принципово іншому субстраті, мати специфічну структуру, тому й освіта має будуватися за іншим принципом, ставши Глобальною освітою, тобто такою, що обслуговує життєдіяльність людини у будь-якому куточку планетарного світу в різноманітті виробничих процесів. Фундаменталізація буде наслідком розвиненого духовного виробництва. Це відбудеться за таким самим зразком, як відбулось з індустріалізацією.

Сутність фундаменталізації освіти полягає в оволодінні людиною змістом процесу генералізації знань, що реалізується шляхом інтеграції загальнолюдських і професійних, теоретичних і практичних, раціональних і ірраціональних компонентів знань про планетарний соціальний світ і Всесвіт, здобутих на засадах системного підходу і принципу холізму (цілісності). При цьому фундаменталізація освіти реалізується як «тенденція поширення і поглиблення фундаментальної підготовки при одночасному скороченні обсягу

загальних і обов'язкових дисциплін за рахунок більш суворого відбору матеріалу, системного аналізу змісту і виділення основних інваріант».

Швидкий наступ індивідуалізованого суспільства і агресія приватного інтересу мимоволі несуть у собі якісно новий принцип організації навчання і виховання: з боку державного і приватного менеджменту освіти – принцип персоналізації освіти, а з боку студента або учня – принцип індивідуалізації. Тому цей момент має бути стрижнем, провідною ідеологією розбудови системи освіти інформаційної доби. Він потребує серйозного теоретичного обґрунтування, оскільки завдяки цьому принципу можна розкрити природні задатки людини, сформувати креативну особистість з високим рівнем індивідуальної свободи. Саме цього вимагає ринок найближчого майбутнього, що переходить на глибоку автоматизацію і роботизацію промислових процесів. Пересічній людині «вижити» у таких умовах можна лише за рахунок організації власної справи, а талановитій – рухати уперед соціальний розвиток шляхом її участі у методологічній і аксіологічній обробці накопичених знань, створюючи нову онтологію планетарного соціального світу.

На користь формування системи нової освіти свідчить випереджальний розвиток морфології інформаційного суспільства в усіх сферах від управління державою до створення центрів дистанційної освіти і створення персональних кабінетів абітурієнтів. Це на сьогодні – доконаний факт.

Тут повною мірою виявляється планетарна тенденція до становлення онтологічної цілісності й мережовості соціального світу, тобто перехід від стільникової («ячеювкової») до мережевої структури. У просторі глобальної освіти ця тенденція не тільки розповсюдилась, але й матеріалізувалась у вигляді віртуальних мегауніверситетів та інших дистанційних форм навчання.

Отже, майбутнє за системою відкритої освіти, оскільки запанував дух безперервного навчання. «Відкрита освіта – це освіта без академічних вимог до вступу, зазвичай передбачається, що навчання проходить онлайн. «Відкриту» освіту розширює доступ до навчання, пропонованого в школах і університетах. Термін «відкритий» стосується усунення бар'єрів, які можуть перешкоджати як можливостям, так і визнанням участі в навчальному процесі, заснованому на навчанні. Одним з аспектів відкритості освіти є розробка та впровадження відкритих освітніх ресурсів. Наприклад, інституційна практика, спрямована на усунення бар'єрів для входу, не матиме академічних вимог до вступу. До таких університетів вже сьогодні відносяться Відкритий університет у Великобританії і Університет Атабаски, Університет Томпсон Ріверс, Open Learning [en] в Канаді. Програми дистанційного та електронного навчання, такі як MOOC і Open Course Ware [en], істотно вплинули на відкритість і доступність освіти. Відкриті навчальні заклади пропонують чимало безкоштовних схем сертифікації, акредитованих такими організаціями, як UKAS [en] у Великобританії і ANAB [en] в Сполучених Штатах...»[5].

Менеджерам освіти слід звернути увагу на досвід Нідерландів і Фінляндії, щодо організації вільної освіти для школярів. Наприклад,

експериментального навчального закладу Agora College, що знаходиться у Рурмонді (Нідерланди) і працює з 2007 року. Тут організація навчання спрямована на підвищення творчого потенціалу учнів за їх пропозиціями, а не на контрольоване навчання засобами класичної вербалізації з боку вчителів. Діти самі творять себе під супроводом тренерів. Вільних місць у цій школі немає. Креативна особистість – цілком закономірний результат такої освіти.

Таким чином на практиці це приводить до того, що навчальний процес «виходить» за межі класичних державних і приватних навчальних закладів, оскільки молодь масово намагається отримати сертифікати віртуальних неформальних установ, а роботодавці, у свою чергу, вимагають при наймі на роботу підтвердження саме такої додаткової освіти.

Головним напрямом освіти майбутнього має стати формування аналітичної компетентності у площині прийняття особистих і колективних рішень, оскільки проблема аксіоматичного оволодіння фактологічним матеріалом у найближчому майбутньому принципово знімається. Людина повинна самостійно орієнтуватись у нестандартних життєвих ситуаціях. Для цього важливо надати їй методологічні знання і сформувані практичні навички ухвалювати креативні рішення. Тому якісне надбання у змісті нової системи освіти полягає у «переході» її на рівень методологічної парадигми, що має забезпечити суспільне виробництво і накопичення когнітивного капіталу.

Перспективні форми і методи навчання вже сьогодні стають очевидними, оскільки дистанційне навчання, віртуальні університети, образна подача матеріалу на основі ІТ-технологій – це вже реальність освіти початку XXI ст. На черзі інтеграція мозку людини з інформаційними мережами, а то й прямий запис загальногуманітарної і професійної інформації на структури мозку людини. Останнє відбудеться найближчим часом за рахунок проривів у галузі природничих наук і технології 5G, про які ми, освітяни, мало що знаємо.

Повторимо думку про те, що породження системи освіти інформаційної доби відбувається в умовах саморозпаду системи індустріальної доби. Ця обставина затуманює появу першоелементів нової системи освіти. Їх ми відчуваємо більше інтуїтивно, ніж виокремлюємо завдяки теоретичним розмислам. Тому проблема ефективного управління навчально-виховним процесом полягає у сприйнятті і підтримці на основі «іконічного повороту» інформатизації освіти і збагачення новими науковими знаннями, своєчасне введення у практику якісно нового тезаурусу або докорінного оновлення її семантичного поля. Жорстке адміністрування з боку державного менеджменту на цьому етапі життєвого циклу системи освіти інформаційної доби неприпустиме, оскільки приватний інтерес до неї не визрів, тренди її саморозгортання ще тільки формуються, а соціальна інфраструктура вже почала переструктуровуватися під шостий технологічний уклад. Професійна освіта тут очевидно відстає, оскільки його, нового укладу, семантика не адаптована під її апарат.

Надмірне, науково необґрунтоване використання ІТ-технологій у навчальній і позанавчальній діяльності захоплює молодь, виникає потреба у психологічній реабілітації. Причина полягає у тому, що мозок молодої людини не співвимірний з обсягами інформації, яку містять сучасні соціальні мережі. До того ж з'явилися соціально небезпечні ігри, наприклад «Блакитний кит», «Біжи або помри», «Щезни на 24 години» та інші, що штовхають молодь до суїциду і порушення правил елементарної безпеки. У сучасному соціумі такі ігри стали соціальною проблемою.

У дискурсі вищевикладеного гострим є питання, наскільки практика вітчизняного державного управління освітою відповідає тенденціям нової доби. Наша відповідь негативна, оскільки державний менеджмент сьогодні наполягає на посиленні насильницької організації і на всеосяжному контролі за навчанням. На це спрямовані усі директиви останніх років. Навіть Болонська система має насильницький характер, оскільки розробила контроль не за кінцевим результатом, а намагається здійснювати його поетапно – за модулями навчального матеріалу і за кожним студентом на кожному занятті. Введення сьогодні так званої дуальної освіти слід розглядати вимушеним компромісом, ніж закономірністю раціонального «удосконалення» системи індустріальної освіти і принципом майбутньої освіти. Тому така практика державного управління на сьогодні є головною перешкодою для переходу до системи інформаційної освіти, побудованої на суб'єкт-суб'єктних відносинах, до якої більше тяжіють приватні, ніж державні навчальні заклади.

Держава України має бути більш гнучкою на шляху сприяння становленню інформаційної освіти. Ще раз підкреслимо: освіта має бути максимально відкритою, оскільки конформістськи налаштований професор або доцент не зможе зростити креативного фахівця відповідно до вимог вже не п'ятого, а шостого технологічного укладу. Залишатись системі управління освітою у так званому четвертому управлінському укладі, що організується на управлінні відхиленнями, – позавчорашній день.

Сучасний світ масово переходить у шостий управлінський уклад, тобто використовує регуляцію соціальними процесами шляхом створення низки зовнішніх умов, що викликають передбачувані реакції відповідної соціальної системи. У сфері сучасної освіти для цього призначена технологія евалюація (evaluation), до якої вітчизняний менеджмент освіти ще не дійшов. Рефлексивне управління залишається *terra incognita* для наших освітян.

З вищевикладеного випливають головні висновки, що полягають у наступному: боротьба нового зі старим піднімає на поверхню якісно новий життєустрій планетарної спільноти – індустріальне суспільство поступається індивідуалізованому суспільству, приватний інтерес отримує значну перевагу над колективним, принцип динамічної рівноваги в економіці поступається принципіві сталої нерівноважності, принципи природо споживання і природозбереження поступаються природокористуванню, в освіті конвеєрний принцип поступається принципу персоналізації/індивідуалізації.

Зміна принципу організації системи освіти з конвеєрного на персоналізацію/індивідуалізацію є параметром управління в умовах міжцивілізаційного зсуву планетарного світу. Держава повинна зрозуміти цей потенційний резерв пришвидшення переходу до нового алгоритму буття і дати більше свободи для саморозгортання окремих елементів системи національної освіти. І якщо надати право приватним закладам більш самостійно визначати організаційні правила освіти, то можна швидше зрозуміти нові алгоритми управління освітою XXI ст. Це можна забезпечити шляхом введення специфічних дипломів для випускників закладів приватної освіти.

При цьому ідея Планетарної особистості має бути закладена в основу педагогічної діяльності і громадського виховання, оскільки вона здатна сформулювати і підтримувати життєдіяльність планетарного соціального організму. Освіта XXI ст. має, як відомо, випереджати становлення духовного виробництва. Це принциповий момент. Відповідно до цього маємо формувати кадровий потенціал нової системи освіти, а не безкінечно переатестовувати або підвищувати кваліфікацію, організовувати перепідготовку на застарілих принципах педагогічної діяльності.

Перспектива нами тут пов'язується з технологією «еволюації», що «не зв'язується лише з процесом отримання оцінок, а розглядається набагато ширше – як інтегративна категорія оціночно-аналітичної діяльності в управлінні якістю освіти. Оскільки евалюація в освіті охоплює спектр теоретико-методологічних і практичних робіт щодо систематичного дослідження цінностей і позитивних якостей учнів, аналізованих на основі єдиної методології, поєднання кількісних і якісних методів для відстеження характеру і динаміки змін»[7].

Сигналом, ознакою того, що етап самоорганізації системи відкритої освіти інформаційної доби завершується, стане для нас загострення потреби у новій науковій картині світу, звернення філософів до ідеї антропоцену, опора на ідеологему людиноцентризму і вимоги до формування суспільної моралі, що свідчитиме про необхідність і можливість почати свідому регуляцію системи навчання і виховання молоді у новій парадигмі освітянського буття планетарної спільноти. Його тривалість визначає процес генної модифікації соціального інституту освіти, що є органом метаболізму планетарного соціального організму, а вже потім тільки з'явиться соціальна система нового виду освіти. Отже, новий вид цивілізації має сформулювати новий вид освіти.

При цьому інституалізація інформаційної цивілізації тільки почалась, і не виключно, що вона піде не по спроектованій нами колії. Це цілком можливо, оскільки ми не могли передбачити навіть більшої кількості напрямів проривів у горизонті інформатизації майбутньої доби. Наприклад, тільки введення у дію технології 5G здатне перекреслити усі наші прогнози, оскільки це практичне озброєння планетарної спільноти штучним інтелектом. Тому далеко не випадково, що вона вводиться у життя під великим секретом і під керівництвом перших осіб держав Великої сімки (G7). Чекати залишилось зовсім недовго.

Водночас явище кардинально оновленої освіти набуде, на нашу думку, у планетарному соціальному організмі значення ідеологеми соціального розвитку на зразок тієї, що у свій час виконувала релігійна ідеологема. Тобто, система освіти у ХХІ ст. набуде статусу параметра управління соціальним розвитком. Це означатиме, що на практиці, нарешті, настане зоряний час панування фундаментальної науки і освіти. Що є вкрай обнадійливим для усіх освітян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бауман, Зигмунт. Индивидуализированное общество. - М.: Логос, 2005. - 390 с.
2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну/ У.Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 319 с.
3. Когнітивна наука / https://uk.wikipedia.org/wiki/Когнітивна_наука
4. Нобеля з економіки присудили за дослідження впливу інновацій на клімат і на економіку // https://24tv.ua/ru/mezhdunarodnye_novosti_tag1121/
5. Открытое образование // Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
6. Тоффлер Е. Третья хвиля. - / З англ. пер. А.Євса. – К.: Вид.дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
7. Эвалюация в образовании/ Режим доступу: <https://konspekta.net/lek-9071.html>